



## KIBRIS BARIŞ HAREKÂTININ AZERBAYCAN BASININA YANSIMASI

Reflection of The Cyprus Peace Operation on The Azerbaijani Press

**Amrah BAYRAMOV**

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı  
Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans Öğrencisi [emrahbayramov75@gmail.com](mailto:emrahbayramov75@gmail.com)



<https://orcid.org/0000-0003-1752-396X>

**Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EDİ**

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi-Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi  
Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı

[aedi@agri.edu.tr](mailto:aedi@agri.edu.tr)




<https://orcid.org/0000-0001-9596-7684>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-  
Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute-  
AİCUSBED 6/1 Nisan/April 2020 / Ağrı

ISSN: 2149-3006

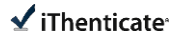
e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	17.12.2019-
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	09.03.2020
Sayfa- <i>Pages</i> : 117-141	 <a href="https://doi.org/10.31463/aicusbed.660681">https://doi.org/10.31463/aicusbed.660681</a>



<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by







**AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**  
**Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute**  
**AİCUSBED 6/1, 2020, 117-141**



**KIBRIS BARIŞ HAREKÂTININ AZERBAYCAN BASININA YANSIMASI**  
Reflection of The Cyprus Peace Operation on The Azerbaijani Press

*Amrah BAYRAMOV*  
*Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EDİ*

**Öz**

Doğu Akdeniz havzasında yer alan Kıbrıs Adası, hem Akdeniz hem de Ortadoğu için stratejik bir konuma sahiptir. Eski çağlardan günümüze Akdeniz’de ticari ve askeri üstünlük sağlamaya çalışan farklı toplumlar, adayı ele geçirmek için mücadele etmişlerdir. Defalarca el değişen ada, birçok savaşa şahit olmuştur. 1571 yılında Osmanlı egemenliğine giren ada 1878 yılında İngiltere’ye geçici olarak verilmiş ve aynı devlet 1914 yılında resmen adayı işgal ettiğini bildirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası artan Sovyet tehdidi nedeniyle Bağdat Paketi’nin imzalandığı 1954 yılına kadar Kıbrıs meselesi ile ilgilenemeyen Türkiye, bu tarihten itibaren olayların içerisinde yer almaya başlamıştır. Gelişen çeşitli hadiseler akabinde adada soykırım ile karşı karşıya kalan Türkleri korumak ve mezalimden kurtarmak için askeri operasyon kararından başka çaresi kalmayan Türkiye 1974 yılında iki müdahale ile duruma müdahale etmiştir.

Türkiye’nin adaya müdahalesi bütün dünyada olduğu gibi Türk dünyasında da geniş yankı uyandırmıştır. Çalışmanın temel esası olan Azerbaycan basınına göre Kıbrıs Barış harekâtı da bu yankıyı aktarmaya yöneliktir. Sovyet sistemi içerisinde olan ve basın dâhil birçok konuda sansürün uygulandığı Azerbaycan’ın olaylara bakışı temasıyla hareket edilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden belge ve doküman analizi yöntemi ile oluşturulan çalışma nihayetinde; Kıbrıs’taki olayların Azerbaycan basınına göre baş aktörü olarak NATO gösterilmeye çalışıldığı ve Amerika’nın bölgeye yerleşme noktasında bu durumu kullandığının anlatıldığı görülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Azerbaycan, Kıbrıs, Sovyetler, NATO, Türkiye

**Abstract**

Located in the eastern Mediterranean basin, the island of Cyprus has a strategic position for both the Mediterranean and the Middle East. From ancient times to the present day, different societies trying to achieve commercial and military superiority in the Mediterranean have struggled to take over the island. The island, which has changed hands repeatedly, has witnessed many battles. The island, which came under Ottoman rule in 1571, was granted temporarily to Britain in 1878, and the same state officially declared its occupation of the island in 1914.

Due to the increasing Soviet threat after the Second World War, Turkey was unable to deal with the Cyprus issue until 1954, when the Baghdad Pact was signed. Turkey, which had no choice but to carry out military operations to protect the Turks who

faced genocide on the island and to save them from persecution, intervened with two interventions in 1974.

Turkey's intervention on the island has had wide repercussions in the Turkish world as well as in the whole world. According to the Azerbaijani press, which is the main basis of the study, the Cyprus peace operation is also intended to convey this echo. The Soviet system and censorship was applied in many issues including the press. The work that was created from qualitative research methods by the method of document and document analysis is ultimately; according to the Azerbaijani press, it was seen that NATO was trying to be the leading actor of the events in Cyprus and that America was using this situation at the point of settling in the region.

**Keywords:** Azerbaijan, Cyprus, Soviets, NATO, Turkey

### Giriş

Akdeniz'in büyük adaları içinde yer alan Kıbrıs yüz ölçümü 9.251 km<sup>2</sup> olup stratejik ve jeopolitik açıdan büyük önem arz etmektedir. Ada, Girit ve Aka medeniyetleri ardından Mısır, Hitit, Asur ve Roma İmparatorluğu hükümlerinde bulunmuştur. Roma İmparatorluğu'nun, Doğu ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmasından sonra, Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans) yönetimi altına girmiştir<sup>1</sup>. Jeopolitik olarak adanın Anadolu'dan kopmuşunu göz önünde bulundurursak, adada yaşayan halkın da Anadolu'ya ait olduğu bilinmektedir<sup>2</sup>. Lakin adanın Bizans İmparatorluğu egemenliği altına girmesi ile burada Bizans Ortodoks Kilisesi'nin faaliyetleri başlamıştır. Dil olarak da Rumcanın kullanılması ada halkının gelecekte kendini Rum sanmasına neden olmuştur. M.S 1191 yılında gerçekleşen Haçlı Seferlerinde ada, İngiliz Kralı Aslan Yürekli Richard tarafından işgal edildikten sonra burası Lüsignan Krallığı olarak ilan edilmiştir. Bölgede 300 yıl hüküm süren Lüsignan Krallığı'nın çöküşü ile ada 1489 yılında Venediklilerin eline geçmiştir<sup>3</sup>.

---

<sup>1</sup> Fatih Akın, Türkiye'de Azınlık Politikaları ve 6-7 Eylül Olayları, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2006, s.123

<sup>2</sup> Mustafa Bostancı, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları", *Tarihi Araştırmalar Dergisi*, C.34, S.57, 2015, s.319

<sup>3</sup> Ali Denizli, *Kıbrıs Barış Harekâtı (20 Temmuz 1974); Kıbrıs'ı Ele Geçiren Üstün Birlikler; Kıbrıs'ta Kahramanlar Kahramanı Olağanüstü Askerler*, Berikan Ofset Matbaacılık, Ankara, 2014, s.15

Konstantinapol'ü ele geçirerek Bizans'ın varlığına son veren Osmanlı İmparatorluğu, XVI. yy'ın başlarından itibaren adaya olan ilgisini artırmıştır. O dönem Venedik idaresinde bulunan ada, 1571 yılında II. Selim tarafından kuşatılmış ve 11 ay devam eden kuşatma sonucu fethedilmiştir. Osmanlı Devleti, Anadolu'dan seçtiği aileleri iskân politikası çerçevesinde adaya yerleştirmekle bölgenin Türk nüfusunu oluşturmuştur. Kıbrıs Adası 1571 yılından 1878 yılına kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. XIX. yy'ın başlarından itibaren gittikçe gerileyen ve çöküş dönemine giren Osmanlı Devleti, fetihler ile ele geçirdiği toprakları bir bir kaybetmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti üzerinde siyasi ve askeri baskı kuran İngiltere, Çarlık Rusya ve Fransa gibi devletler, gerileyen Osmanlı topraklarını paylaştırmak için mücadeleye girmiştir. XIX.yy'ın ilk yıllarından itibaren Kıbrıs Adasını ele geçirmeye çalışan İngiltere'ye, Osmanlı-Rus savaşı bu fırsatı vermiştir. Rus ordusunun Ayestafanos'a kadar gelmesi ve Doğu Anadolu'da İngiltere'yi endişelendirecek derecede ilerlemesi, İngilizleri harekete geçirmiştir. İngilizler, bölgede artan Rus gücüne karşı Osmanlı Devleti'ne Kıbrıs Adasını geçici olarak kendilerine üs olarak verilmesi ve iki devlet arasında savunma antlaşması yapılması talebinde bulunmuştur.<sup>4</sup> Osmanlı Hariciye Nazırı Saffet Paşa ve İngiliz Büyükelçisi Henry Layard tarafından İstanbul'da 4 Haziran 1878 tarihinde imzalanan gizli iki maddelik savunma antlaşması sonucu İngilizler Kıbrıs'a yerleşmiştir. 1878 yılından itibaren Akdeniz'de stratejik konuma sahip Kıbrıs Adası İngiliz hâkimiyeti altına girmiştir<sup>5</sup>.

#### **A. Kıbrıs Sorunu**

##### **1. 1878-1974 Yılları Arası Kıbrıs Olayları**

1878 yılında İstanbul'da imzalanan gizli antlaşmadan sonra İngiliz kuvvetleri 12 Temmuz'da Kıbrıs Adasına çıkmıştır. Kıbrıs'ın Larnaka

<sup>4</sup> Ahmet Gülen, *İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2016, s.15

<sup>5</sup> Seyit Sertçelik, *Rus ve Ermeni Kaynakları Işığında Ermeni Sorunu; Ortaya Çıkış Süreci 1678-1914*, 8. Baskı, SRT Yayınları, Ankara, 2018, s.117-118

limanında Osmanlı Devlet temsilcileri ile İngilizler arasında adanın devir teslim işlemleri gerçekleştirilmiştir. İngiliz sömürgesi olmadığı için İngiliz hükümeti bölgeye vali atayamamış ve karşılığında Sir Garnet Wolseley’i Yüksek Komiser olarak adada görevlendirmiştir. Adayı İngilizlerin işgali 6 Ağustos’ta tamamlanmıştır<sup>6</sup>. Birinci Dünya Harbi sonrası ve Milli Mücadele dönemlerinde Yunanlılar, adada ‘Enosi’<sup>7</sup> yolunda ilk girişimlerini başlatmıştır. 1922 yılında Yunan ordusunun Anadolu’daki mağlubiyeti adaya Rum göçlerini de hızlandırmıştır. Bu göçler sonucu adadaki Rum nüfusu, Türklere oranda ezici bir üstünlüğe çıkmıştır. Milli Mücadele sonrası 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması’nın 20. Maddesi Türkiye’yi, Kıbrıs’ın İngilizler tarafından ilhakını tanımaya mecbur bırakmıştır<sup>8</sup>. 96 yıl İngiliz sömürgesinde kalan Türk toplumunun ulusal değerler, dini, milli şuur, örf ve adetleri büyük ölçüde tahrip edilmiştir. İngiliz yönetimi altında adada Türkler üzerinde büyük baskı kurulurken, Rumların propaganda ve çalışmaları gittikçe hızlanmıştır. Yunanistan’dan da gönderilen öğretmenlerin yardımı ile Rum okullarında ‘Megalo İdea’<sup>9</sup> ve ‘Enosis’ propagandası gerçekleştirilmiştir<sup>10</sup>.

1930 yılında Kıbrıs’ta çıkan bir ayaklanma, sorunların başladığının göstergesi olmuştur. Rumlar tarafından düzenlenen mitingler bir anda İngiliz idaresine karşı ayaklanmalara dönüşmüştür. 1931 ayaklanmaları ise Türkler

---

<sup>6</sup> Kenan Olgun, Emrah Balıkçioğlu, “The Times Gazetesi’ne Göre İngiliz Dönemindeki Kıbrıs’ta İdari Islahat”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C.9, S.1, 2012, s.822-823

<sup>7</sup> Yunancada politik açıdan bir ülkenin sınırlarına dâhil olma, birleşme anlamına gelmektedir. Kıbrıs Adasının Yunanistan’a birleştirilmesi için 1791 yılından itibaren gündemde olan bir konudur.

<sup>8</sup> Gülen, a.g.e, s.17-19

<sup>9</sup> Kelime anlamı ile “büyük ideal, büyük fikir” demektir. Bu fikrin asıl amacı 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen İstanbul’u tekrar ele geçirmek, Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs ve Anadolu bölgeleri tekrar işgal edilerek Helen imparatorluğu olarak bilinen Bizans İmparatorluğunu tekrar kurmaktır. İstanbul’u ise tekrar Konstantinopolis olarak adlandırıp imparatorluğun başkenti ilan etmektir.

<sup>10</sup> Denizli, a.g.e, s.17

üzerinde de etkisini göstermiştir. İngiliz hükümetinin arka arkaya yayınladığı kararlar sonucu 13 Kasım 1931 tarihinde *Kıbrıs Kavanin Meclisi*'nin faaliyeti durdurulmuş ve bütün yetkiler bölgedeki İngiliz valisine devredilmiştir<sup>11</sup>. İkinci Dünya Savaşı'nın müttefik devletlerin zaferi ile sonuçlanması ve İtalyan yönetiminde bulunan 12 Ada'nın Yunanistan'a bırakılması, Kıbrıs'ta bulunan *Enosis* taraftarlarını harekete geçirmiştir<sup>12</sup>.

1950 yılından itibaren Kıbrıs'ta siyasi durumlar daha kritik hal almaya başlamıştır. 18 Ekim 1950 tarihinde, henüz 37 yaşındayken Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesinin piskoposluğuna getirilen Makarios, bölgedeki Rumları, Türklere karşı örgütlemeye başlamıştır. Hızlı propagandalar ve örgütlenmeler sonucu Makarios, Kıbrıs Sorununu evrensel bir soruna dönüştürmeyi başarmıştır. O dönemden itibaren Türklere karşı Rum siyasi faaliyetlerine silahlı saldırılar ve terör eylemleri de eklenmiştir<sup>13</sup>.

Kıbrıs Sorununu 1954'ten itibaren Türkiye'nin de gündemine getirmiştir. Yunanistan ile birlikte Türkiye de adaya talip olmuştur. Rumların adada artarda gerçekleştirdikleri terör eylemleri ve saldırıları, İngiltere'yi Londra'da durumu değerlendirmek için bir konferans düzenlemeğe mecbur bırakmıştır. 1955 yılında Londra'da düzenlenen konferansta önceleri Türk iddiası bütün adaya sahip olmaktır. Lakin bu iddianın gerçekleşmeyeceği kısa sürede kendini göstermiştir. Daha sonra adanın Türkiye ve Yunanistan arasında paylaşılması fikri ortaya atılmıştır. Sonuç olarak 13 Ocak ve 1 Şubat 1959 tarihlerinde imzalanan Zürih ve Londra antlaşmaları ile adada, her üç devletin haklarının bulunması kararlaştırılmıştır. Kıbrıs Anayasası hazırlanmış ve Türklere bazı özel haklar tanınmıştır. Makarios Cumhurbaşkanı, Fazıl Küçük ise yardımcısı seçilmiştir. Bu antlaşma ile

<sup>11</sup> Duygu Türker Çelik, Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu (11-13 Aralık 2014 Bildiriler), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2016; Mehmet Kaya, "Atatürk Dönemi Türkiye-Kıbrıs İlişkileri (1923-1938)", s.42-43

<sup>12</sup> Gülen, a.g.e, s.21-22

<sup>13</sup> Akın, a.g.e, s.126

sorunun çözüldüğü sanılırken kısa müddet sonra bölgenin Rum nüfusu, antlaşmanın getirdiği düzeni yıkmak için faaliyetlere başlamıştır<sup>14</sup>.

Rumlar Zürih ve Londra antlaşmalarının Türklere sağladığı bazı özel hakları tamamen ortadan kaldırmak için ‘*Akritas Planı*’ni hazırlamıştır<sup>15</sup>. Silahlı ve kanlı bir plan olan bu eylem 20-21 Aralık 1963 tarihinden itibaren faaliyete başlamıştır. Lefkoşa yolundaki Türk köylülerine karşı saldırılarla başlayan bu plan kısa zamanda diğer şehir ve köylere de yayılmıştır. 1964 Nisan başlarında saldırılar sonucu 364 Türk katledilmiş, 176 kişi ise kayıplara karışmıştır. Göçmen durumuna düşen kişi sayısı ise 25.000 olarak tahmin edilmiştir. 1963 yılının Kanlı Noel ile başlayan Rum saldırıları 8 ay devam etmiş ve Erenköy’de durmuştur. Bu saldırılar sonucu yüzlerce kayıp veren Türklerin anayasal hakları da ortadan kaldırılmıştır<sup>16</sup>. İsmet İnönü hükümeti adaya askeri müdahale kararı almak zorunda kalmıştır. Lakin Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Jhonson tarafından 5 Haziran 1964 tarihinde İnönü’ye gönderilen sert dilde yazılmış bir mektup askeri müdahaleyi önlemiştir. Mektupta Türkiye’nin Kıbrıs’a askeri müdahalesi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) Türkiye’ye aynı şekilde müdahalesine yol açacağını ve bu müdahalede Türkiye’nin, NATO tarafından korunamayacağını bildirilmiştir. Bu mektup sonrası Türkiye askeri müdahale fikrinden vazgeçmek zorunda kalmıştır<sup>17</sup>. 1967 yılında Taraflar arasında Londra, Viyana ve Ankara gibi büyük şehirlerde görüşmeler düzenlenmiştir. Makarios’un da yumuşaması adada bulunan EOKA’cılar ve Makarios

---

<sup>14</sup> Sina Akşin, Türkiye Tarihi 4. Cilt; Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınevi, İstanbul, 2008, s.217-218. Cengiz Atlı, İngiliz ve Cumhuriyet Arşiv Belgeleri Işığında 6-7 Eylül Olayları Turkish Studies, Vol. 9/10, fall 2014, s.1184-1186.

<sup>15</sup> Planın amacı Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinde çoğunluğa sahip Kıbrıs Rumlarının, Kıbrıs Türklerini yönetimde zayıflatmak daha sonra ise adanı Yunanistan’a birleştirmek olmuştur.

<sup>16</sup> Denizli, a.g.e, s.30-31

<sup>17</sup> Ahmet Gülen, “İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.13, S.50, 2012, s.410



taraftarları arasında çatışmaya dönüşmüştür. Grivas tekrar adaya gelerek EOKA-B örgütünü kurmuş ve saldırılara başlamıştır. Makarios ve Yunan cunta hükümetinin arasında yaşanan itilaflar, Makarios'un adada bulunan 650 kişilik Yunan birliğini çıkarma talebinde bulunmasına yol açmıştır. Bunun üzerine Yunan hükümetinin desteklediği Nicos Sampson'un yönettiği cunta, 15 Temmuz 1974'de Makarios sarayını basarak hükümeti ele geçirmiştir. Makarios ise İngilizlerin yardımıyla helikopterle Malta adasına kaçmıştır. Sampson'un adada yönetime gelmesi bölgede yaşayan Türklerin durumunu daha da ağırlaştırmıştır. Düzenlenen saldırılar ve katliamlar askeri müdahaleyi zorunlu kılmıştır<sup>18</sup>.

## 2. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı

Nicos Sampson'un Kıbrıs'ta yönetime ele geçirmesi ve *Kıbrıs Elen Cumhuriyeti*'nin kurulmasını resmen ilan ettikten sonra Türkiye harekete geçmiştir. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, Türkiye'nin garantörlük hakkını kullanarak Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmak için Londra'ya gitmiştir. Amaç bölgede garantörlük hakkı olan İngilizlerle birlikte hareket etmek olmuştur. Lakin İngiltere haklarını kullanmayarak harekâta katılmamıştır. Bunun üzerine Türk askeri kuvvetleri 20 Temmuz 1974'de Kıbrıs'a ilk harekâtı başlatmıştır. Türk jetlerinin ve deniz kuvvetlerinin Yunan mevzilerini bombalamasından sonra Türk askerleri kıyıya ayak basmıştır. 20-23 Temmuz arası devam eden I. Kıbrıs Barış Harekâtı sonucu Türk kuvvetleri Girne'den Lefkoşa'ya uzanan yolun her iki yanını Yunanlılardan temizlemiştir. Türk birlikleri Kıbrıs'ta ilerlerken Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplanmıştır. Toplantıda ateşkes çağrısı yapılmış ve Türk kuvvetleri bu çağrıya uyarak bölgede askeri operasyonları durdurmuştur. 30 Temmuz'a kadar süren Birinci Cenevre görüşmelerinde Kıbrıs'ta Türk Silahlı Kuvvetleri'nin varlığı kabul edilmiş ve bölgede kurulan '*Özel Türk Yönetimi*'

<sup>18</sup> Ferhat Apuhan, "Kıbrıs Meselesi ve Bingöllü Kıbrıs Gazilerinin Nazarıyla 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı-I", *Bingöl Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.1, 2016, s.47-48

tanınmıştır. İmzalanan protokol sonucu her iki tarafın muhtar idare usulü kabul edilmiştir. Lakin Yunan tarafı ve adadaki Rumlar, bu protokole uymayarak adadaki katliam ve saldırılarını devam ettirmiştir<sup>19</sup>. Ayrıca dar bir bölgede sıkışıp kalan Türk ordusu denizden ve karadan saldırılara karşı açık hedef olacak duruma gelmiştir. Bunun içinde hem Rum-Yunan kuşatması altında kalan Türk bölgelerini kurtarmak, hem de Kuzey’de özgür ve güvenli Türk bölgesini oluşturmak adına Türk Silahlı Kuvvetleri 14 Ağustos 1974 tarihinde bölgeye II. Kıbrıs Barış Harekâtını düzenlemiştir. Türk uçaklarının bombalaması ile başlatılan, Türk zırhlı, komando ve piyade birliklerinin destek verdiği harekât 16 Ağustos’ta ateşkesle sonuçlanmıştır. Bu harekât sonucu Türk kuvvetleri kuşatma altında tutulan Türk yaşam alanlarını Rum-Yunan birliklerinden temizlemiş ve adanın Kuzeyinde güvenli Türk Bölgesi oluşturmuştur<sup>20</sup>.

## **B. Azerbaycan’da Sovyet Yönetiminin Kurulması ve Basın Üzerinde Komünist Etkisi**

### **1. Azerbaycan’da Sovyet Yönetiminin Kuruluşu**

Birinci Dünya Harbi sonlarına doğru Çarlık Rusya’da patlak veren Ekim devrimi sonucu Çar yönetimi iktidardan düşmüş, Rusya’yı geçici hükümet teslim almıştır. Çarlık Rusya’nın sınırları içinde yer alan Güney Kafkasya’da ise bağımsız devletler kurulmuştur. Lakin Rusya’da Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesi, kurulan devletlerin bağımsızlığını tehlike

---

<sup>19</sup> Yavuz Güler, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.5, S.1, 2004, s.109-110

<sup>20</sup> Hasan Yılmaz, “Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları”, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C.6, S.1, 2017, s.93

altında bırakmıştır. İçteki rakiplerini bertaraf eden Bolşevikler, eski Çarlık sınırlarını bölgelerini kendi sınırlarına katmak için harekete geçmiştir. Bu bağımsız devletlerden olan Azerbaycan o dönemlerde Karabağ'da çıkan Ermeni isyanlarını bastırmak için uğraşırken, XI. Kızıl Ordu Azerbaycan'ın Kuzey sınırlarına yaklaşmıştır. 1920 yılı Nisan ayının başlarında XI. Kızıl Ordu birlikleri kendisi için Güney Kafkasya yolunda engel olan Denikin'in ordularını Kuzey Kafkasya'da mağlup etmiş ve Güney Kafkasya'ya inmiştir. Levondovski'nin komuta ettiği XI. Kızıl Ordu birliklerinin Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Kuzey sınırlarına yerleşmesi Azerbaycan hükümetini endişelendirmiştir. Durumu detaylı şekilde inceleyen Azerbaycan Dış İşleri Bakanı Feteli Bey Hoyiski, Sovyet Dış İşleri Bakanı Çiçerin'e yolladığı notada XI. Kızıl Ordu birliklerinin Azerbaycan'ın Kuzey sınırlarına hangi maksatla toplandığı hakkında resmi bilgi istemiştir. Lakin Sovyet yönetimi Azerbaycan'ı işgal etmek için hazırlıklar yaptığı için Çiçerin, gönderilen notalara hiç bir cevap vermemiştir. Ayrıca Ermeni asıllı Mikoya'nın yönetiminde Bakü Bolşeviklerinden bir heyet XI. Kızıl Ordunun kampına giderek, onları resmi olarak Bakü'ye davet etmiştir. Sovyet Birliği Komünist Partisi Merkezi Komitesi'nin 22 Nisan toplantısında, Azerbaycan Müsavat Partisi'nin hükümeti Bolşeviklere teslim etmesini için Azerbaycan Parlamentosuna ultimatoma verilmesi kararı alınmıştır. XI. Kızıl Ordu Komutanlığı, Azerbaycan Ordusunun sayısının 30 bin olduğu ve Ermeni çetelerinin Karabağ'da çıkardığı isyanları bastırmak için 20 bin heyeti o bölgeye yönlendirdiği hakkında istihbarat almıştır. 27 Nisan tarihinde Azerbaycan sınırlarını aşarak hızlı bir şekilde Bakü'ye ilerleyen XI. Kızıl Ordu'nun saldırısını Kuzey sınırında görev alan 3 bin Azeri asker durduramamış ve Bakü'yü işgal edilmiştir. Azerbaycan'da hükümeti ele geçiren Bolşevikler 1920 Nisan ayından başlayarak yönetimde bir düzüne değişiklikler etmiştir. Önce Devrim Komitesi kurulmuş, arkasınca Komünist Partisi haricinde tüm partilerin faaliyeti yasaklanmıştır. Yönetimde yapılan

değişikliklerden sonra 4 Mayıs 1920 yılında Azerbaycan topraklarında Sovyet Yönetimi kurulmuştur<sup>21</sup>.

## 2. Komünist Rejimin Azerbaycan Basını Üzerinde Etkisi

Çarlık Rusya, İran'la yaptığı savaşı 1828 Türkmençay Antlaşması sonucu zaferle sonuçlandırmış ve Güney Kafkasya'yı tamamen sınırlarına katmıştır. Bu tarihten sonra bölgede Çar yönetimi uygulanmıştır. Büyük çoğunluğu Türklere oluşan bölge daima baskı altında tutulmuştur. Bütün faaliyetlerde olduğu gibi bu baskı basın faaliyetinde de kendini göstermiştir. Dönemde çıkan gazete ve dergiler üzerinde tatbik edilen baskı aslında Türk dünyasının dil birliğine zarar vermek maksadı içermiştir. Türk halklarından olan Azerbaycan Türkleri, yayınlamak istedikleri gazeteler üzerinde 1905 yılına kadar çok büyük yönetim baskısı bulunmuştur. Bütün engellemelere rağmen Azerbaycan ziyalılarında Hasan Bey Zerdabi, 1875 yılında *Ekinci* gazetesini yayınlamayı başarmıştır. Lakin bu gazete yalnızca iki yıl yayın yapabilmıştır. 1879 yılından yayınlanan *Ziyayı Kafkasya* gibi dergiler ise sürekli Çara övgü dolu yazılar yazdığı için diğer yayın organları ile nispete daha uzun ömür sürmüştür. *Ekinci* gazetesinin yayınından 1903 yılında yayınlanan *Şark-ı Rus* dergisine kadar Azeri Türkçesinde hiç bir yayın yapılmasına izin verilmemiştir. Lakin 1905 yılında Rusya'da Çarlık yönetimine karşı ilan edilen Meşrutiyet, Azeri aydınlarının da kendi dilinde yayın yapması için ortam hazırlamıştır<sup>22</sup>. Azerbaycan aydınlarının 1905 yılından Sovyet işgaline kadar yayınladığı dergi ve gazeteler, halkın milli uyanışında ve bilinçlenmesinde önemli rol üstelenmiştir. Bu gazeteler sayesinde hem Türkçe halk arasında yaygınlaşıp gelişmiş hem de halkın kültür seviyesi önemli derecede artmıştır<sup>23</sup>.

---

<sup>21</sup>Vahid Çırakzade, *İstiklal Yollarında*, Azereşir Yayınları, Bakü, 1992, s.78-79

<sup>22</sup> Elif Koç, "Çarlık Dönemi Azerbaycan Matbuatı Üzerine Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.60, 2018, s.182

<sup>23</sup> Hüseyin Kazan, "Azerbaycan Milli Uyanışında Aydınlar ve Basın", [https://www.academia.edu/34972661/AZERBAYCAN\\_MİLLİ\\_UYANIŞINDA\\_A](https://www.academia.edu/34972661/AZERBAYCAN_MİLLİ_UYANIŞINDA_A)

Sovyet Rusya'nın Azerbaycan Cumhuriyeti'ni işgalinden sonra yönetim dâhil bütün kurumlarda değişiklik yapılmıştır. Cumhuriyet dönemi ülkenin haber ajansı *Telegraf Ajansı*, Sovyet denetimi altına geçerek *Azerinform* ve *Azerta* gibi isimler altında faaliyette bulunmuştur. İkinci Dünya Savaşı'na kadar pek de etkili olmayan haber ajansı ve basın organları, 1950 yılından sonra faaliyetlerini artırmıştır. 1979 Yılında Cevat Heyet tarafından kurulan Varlık da Azerbaycan yayın hayatının varlığını günümüze kadar sürdüren önemli bir basın organıdır.<sup>24</sup> 1991 yılı Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar ülkede rakipsiz faaliyet gösteren Azerinform, Sovyet yönetiminin denetimi altında tutulmuş ve yalnızca Moskova'dan gönderilen haberleri yayınlamakla bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır<sup>25</sup>. Sovyet yönetimi dönemi Azerbaycan'da haber ajansı ile birlikte birçok gazete de yayına başlamıştır. O dönemde Bakü'de *Kommunist, Bakı, Vışqa, Bakinskaya Raboçi, Kirpi Jurnalı, Azerbaycan Pioneri, Edebiyat, Kendçi Gazetesi* isimli gazeteler yayınlanmıştır. Hatta Azerbaycan kadınlarını sosyal-politik hayata alıştırmak amacıyla *Şark Kadını* adlı dergi de yayınlanmış ve sonraki tarihlerde bu derginin ismi *Azerbaycan Kadını* olarak değiştirilmiştir. Lakin bu gazeteler de Komünist yönetimi baskısı altında yayın yapmış ve propaganda aracı olarak kullanılmıştır<sup>26</sup>.

### C. Kıbrıs Barış Harekâtının Azerbaycan Basınına Yansımaları

20 Temmuz 1974 tarihinde başlayan, Türkiye Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'ta, Türk halkına karşı terör ve kanlı saldırıları durdurmak amacıyla bölgeye düzenlediği I. ve II. Kıbrıs Barış Harekâtları, Batı ülkeleri ile birlikte Sovyet Rusya'nın da endişesine neden olmuştur. Sovyetler olayları ve

---

YDINLAR\_VE\_BASIN\_INTELLECTUALS\_AND\_PRESS\_IN\_NATIONAL\_AWAKENING\_OF\_AZERBAIJAN, s.42

<sup>24</sup> Esra Kürüm, (2018), "Prof. Dr. Cevat Heyet'in 'Varlık'ını Adadığı Azerbaycan ve Türk Milliyetçiliği" İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 15, s. 184.

<sup>25</sup> Vefalı Enserov, "Sovyetler Birliği Dönemi ve Sonrasında Azerbaycan'da Haber Ajansları", *Selçuk İletişim Dergisi*, C.6, S.2, 2010, s.271-272

<sup>26</sup> Matbuat Tarihi, [http://www.azerbaijans.com/content\\_742\\_az.html](http://www.azerbaijans.com/content_742_az.html)

düzenlenen askeri operasyonları kendi siyasi çıkarları yönünde yorumlamıştır. Bu yorumlar, harekâtın gidişatı ve politik görüşmeler Rus basını tarafından Sovyet politik çıkarlarına uygun şekilde halkla paylaşılmıştır. Moskova yönetiminin, Sovyet Cumhuriyetleri'ne Kıbrıs olayları ile bağlı gönderdiği yazılar gazeteler ve haber ajansları tarafından kamuoyuna yetiştirilmiştir. Bu haberler Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nde basılan başlıca gazeteler *Kommunist* (Коммунист), *BakinskiRaboçi* (Бакинскийрабочий), *Vişqa* (Вышқа) ve *Baki* (Бакы)gazetelerinde de yayınlanmıştır. Kıbrıs'ta 15 Haziran'da Nicos Sampson'un yönetimi ele geçirmesi için yaptığı darbe Sovyetler Birliği tarafından da kınanmıştır. Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nde yayınlanan *Kommunist* (Коммунист) gazetesinde olaylar açık şekilde okuyucuya anlatılmıştır. Sovyetler, Kıbrıs'ta Sampson'un yaptığı askeri darbeyi kınamakla birlikte bu darbeye Yunanistan ve NATO'nun da eli olduğu gazetede açıkça dile getirmiştir. Adada gerçekleşen askeri darbeye cuntacılarla birlikte adada bulunan 950 kişilik Yunan birliğinin subaylarının da katıldığı yazılmıştır. Ayrıca NATO'nun bu işte çıkarının Orta Doğu ve Akdeniz ülkelerine karşı yapacağı her hangi bir askeri operasyonda adayı NATO askeri üssü olarak kullanması iddia edilmiştir. Sovyet yönetimi, 1960 yılında imzalanan ve adaya bağımsızlık getiren anlaşmaları çiğneyerek kanunen seçilmiş hükümeti deviren cuntacılar şiddetle kınanmıştır. Kıbrıs olaylarının başında Yunanistan ve onun adadaki askeri kuvvetlerinin olduğu ve BM'lerin adada düzeni sağlaması için derhal duruma müdahale etmesinin gerekli olduğu bildirilmiştir<sup>27</sup>.

Gazetelerde Kıbrıs'taki askeri darbenin BM'ler tarafından da kınandığı ve Türkiye'nin bir askeri operasyon düzenleme hazırlığında olduğu yazılmıştır. Ayrıca bir ay öncesinde Makarios'a her türlü desteği sağlama sözü

---

<sup>27</sup>Kıprde Herbi Qiyam, *Kommunist* Gazetesi, 17 İyul 1974, s.4 (КипрдегербиГијам, *Коммунист*, 17 июль 1974, с.4)

veren Çin Hükümetinin olaylara sessiz kalmasının Sovyetler tarafından kınandığı gazetelerde yer almıştır<sup>28</sup>.

19 Temmuz'da basılan Azerbaycan gazetelerinde Kıbrıs'taki olayların NATO'nun teşviki ile gerçekleştiği bildirilmiştir. Cuntacıların adadaki radyo istasyonun bombalandığını ve kanuni kuvvetlerle cuntacılar arasında birçok ilde çatışmaların yaşandığı yazılmıştır. Bu çatışmalarda 300 kişinin öldüğü ve birçok hükümet ve kültür binalarının dağıtıldığı da göze çarpmaktadır. Bu binalar arasında bulunan Sovyet Kültür Merkezi, darbeciler tarafından taranmıştır ve bunun Sovyetlerin büyük tepkisine neden olduğu gazetelerde yer almıştır “*Haber ajanslarının malumatına göre, Kıbrıs'ta savaş zamanı ölen sayısı 300 kişiden fazladır. Nikoziya'da ve diğer şehirlerde önemli yıkımlar olmuştur. Nikoziya'da cumhurbaşkanı sarayı tamamen dağıtılmıştır. İç İşleri Bakanlığı'nın binasının büyük bir kısmı yıkılmıştır. Kikko Manastırı'nın binası ciddi hasar almıştır. Darbeden önce Cumhurbaşkanı Makarios burada bulunmuştur. Sovyet Kültür Merkezi makineli tüfek ve otomatik silahlarla taranmıştır. Başkentte bütün faaliyetler Yunan askerleri tarafından kontrol altında tutuluyor. Ana sokaklarda ve yol kavşaklarında tanklar bulunmaktadır. Şehirle telefon ilişkisi kesilmiştir*”<sup>29</sup>. Hükümet kuvvetleri ile giden çatışmalarla birlikte darbeciler hükümet yanlısı ve sol örgütlerden olan 1200'e yakın kişiyi tutuklaması, Yunanistan'ın ise darbecilere destek verdiği Azerbaycan gazetelerinde basılmıştır. Yunan hükümetinin darbecileri 300 kişilik askeri kuvvet yolladığı, ayrıca adada yeni kurulan hükümetin yönetimine ancak *Enosis* taraftarları atanması Sovyetler tarafından kınanmıştır. “*Ulusal Muhafız birliklerinin Yunan subayları, Kıbrıs'ta yasal hükümete karşı öyle bir hükümet yaratmışlar ki bu hükümete Enosizmin katı destekçileri katılmıştır. Bu hükümetin tek maksadı Kıbrıs'ın*

<sup>28</sup> KıprdeVeziyyet, *Kommunist* gazetesi, 18 iyul 1974, s.3 (КипрдеВезијетКоммунист, 17 июль 1974,с.3)

<sup>29</sup> ПолојениеНаКипре, *БакинскиРабоџи* gazetesi, 19 İyul1974, s.4 (ПоложениеНаКипре, *Бакинскийрабочий*, 19 Июль1974, с.4)

*Yunanistan'a birleştirilmek ve Kıbrıs'ı NATO'ya sokmaktır*". Bu silahlı müdahale ve hükümet değişikliği faaliyetlerini Sovyet yönetimi, bağımsız Kıbrıs Devleti'nin haklarının kaba şekilde hiçe sayılması olarak değerlendirmiştir<sup>30</sup>. Kıbrıs'ta gerçekleşen askeri darbeyi kınayan Sovyet yönetimi 19 Temmuz 1974 tarihli bir bildiri yayınlamıştır. “*Şimdi dünyada yayılmış böyle bir düşünceni adaletli saymak için her türlü delil var ki Kıbrıs'ta gerçekleşen darbe aslında NATO'nun belirli çevreleri tarafından planlanmıştır. O çevreler ki özgürce dış politika- bloklara katılmama politikası yürüten Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı onların kalbinde yatmıyor. Dış müdahale sonucu Kıbrıs'ta yaranmış durum BM'nin Güvenlik Kurulunda tartışılırken NATO'nun bazı ülkelerinin olaylara yaklaşımından bu sonucu çıkarmağa ihtiyaç duyuluyor. Bu ülkeler, olaylara müdahale etmek, adanın yasal hükümetini savunmak için Güvenlik Kurulu'nun hızlı bir şekilde müdahalesini sahte bir bahane ile engelliyor ve yapılacak her hangi bir müdahaleyi Kıbrıs'ın iç işlerine BM'nin karışması gibi değerlendiriyorlar*”.

Bildiri Azerbaycan gazetelerinde de yer almıştır. Bu bildiride Sovyetler Birliği'nin, Kıbrıs halkının bağımsızlığından yana olduğunu ve her zaman halkların bağımsızlığı yolunda Kıbrıs halkını destekleyeceklerini bildirmiştir. Bildiride, olayların sorumlusu olarak Yunanistan ve NATO ittifakı görülmüştür. Yunanistan'ın darbeye açıkça destek verdiği ve bu işi üzerinden atmak için çaba sarf ettiği yazılmıştır. Ayrıca bu çabanın bazı Batı ülkeleri tarafından desteklendiği de bildirilmiştir. Sovyet yönetimi, darbenin NATO tarafından planlandığı, sebebinin ise Kıbrıs'ın hiç bir bloka katılmadığı ve bağımsız olmak isteğinin olması iddiasında bulunmuştur. Bütün bu olayların sorumlularının cezadan kurtula bilmeyecekleri de şiddetli dille bildiride yazılmıştır<sup>31</sup>.

<sup>30</sup> Положеніе На Кіпрі, *Vişka* Gazetesi, 19 İyul1974, s.3 (ПоложеніеНаКіпрі, *Вишка*, 19 июль 1974, с.3)

<sup>31</sup> Sovyet Hükümetinin Beyanatı, *Kommunist* Gazetesi, 19 iyul 1974, s.3 (СоветскоеМинистерствоВнешнихДел, *Коммунист*, 19 июль 1974, с.3)



Kıbrıs'ta darbecilerin hükümeti ele geçirerek ada halkının bağımsızlığını ortadan kaldırmasına karşı İngiltere hükümeti garantör devlet gibi üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmediği Sovyet gazetelerinde yazılmıştır. İngiltere'yi şiddetle eleştiren Sovyetler, İngiltere'nin tek derdinin NATO'nun Doğu kanadını oluşturan Türkiye ve Yunanistan arasında olası bir savaşın çıkmasını engellemek olduğunu bildirmiştir. Amerika Dışişleri ve İngiltere Dışişleri Bakanlıklarının bütün çabalarını ise bölgede Türkiye'nin askeri müdahalesini engellemek ve bu yolda Türk hükümetine maksimum baskı göstermek olduğu haberi de gazetede yer almıştır<sup>32</sup>. 20 Temmuz sabahı Azerbaycan gazetesi *Bakinski Raboçi* (Бакинский рабочий), Türkiye Başbakanı Ecevit'in, Türk Ordusunun Kıbrıs'a çıkartma yaptığını duyurusu yapmıştır. Duyuruda: “*Mevcut statükoyu temin etmek için bu gün Türk Silahlı Kuvvetleri denizden ve havadan Kıbrıs'a çıkarma yapmıştır. Türkiye Başbakanı bildirmiştir ki askeri müdahale yalnızca sorunu barış yolu ile çözmek için sarf edilen çabaların boşa çıkmasından sonra gerçekleştirilmiştir*” sözleri yer almıştır. Bu harekât Azerbaycan Gazetelerinde detaylı şekilde ele alınmıştır. Deniz kuvvetlerinin 30 gemisi ve hava kuvvetlerinin desteği ile Türk ordusunun sabah saat 6 civarlarında adaya ayak bastığı yazılmıştır. Türk paraşütçü birlikleri adanın stratejik noktalarına uçaklarla atılmasını ve cuntanın stratejik noktalarının Türk uçakları tarafından bombalanması haberini yayınlamıştır<sup>33</sup>. Diğer bir Azeri gazetesi *Kommunist* (Коммунист), Türk ordusunun başarısını yüksek değerlendirmiş ve kısa zamanda Türklerin adaya deniz ve havadan 6 bin asker çıkardığını yazmıştır. Ayrıca 40 tankın da bölgeye sevk edildiğini bildirmiştir. Adaya havadan ve denizden 6 bin Türk askeri yerleştirilmiştir. Kıbrıs Türk radyosunun, adadaki Yunan halkına bu çatışmalardan uzak durmasını, Sampsonise eli silah

<sup>32</sup> İngiltere Diplomatiyasının Manevrleri, *Kommunist* Gazetesi, 20 iyul 1974, s.4 (Инкилтере Дипломатиасынын Маневрлери, *Коммунист*, 20 июль 1974, с.4)

<sup>33</sup> Polojenie Na Kipre, *Bakinski Raboçi* Gazetesi, 21 iyul 1974, s.4 (Положение на Кипре, *Бакинский рабочий*, 21 июль 1974, с.4)

tutanları Türklere karşı savaşmaya çağırdığı yazılmıştır. Ayrıca Yunanistan'da askeri seferberlik ilan edildiği, polis ve askerin tam hazırlığa getirildiği ve Yunan kuvvetlerinin Türk sınırlarına ilerlediği haberi de gazetede yer almıştır<sup>34</sup>. 20 Temmuz sabahı yayınlanan diğer bir Azeri gazetesi *Vışka* (Вышка) ise Yunanistan'ın BM'nin kararlarını hiçe sayarak adada cuntacılara yardım eden 650 askerini çıkarmadığını ve Yunan birlikleri ile Türkler arasında çatışmaların şiddetlendiğini yazmıştır. İngiliz diplomasisinin Londra'da barış görüşmeleri düzenlemek çabasında olduğunu ve Türk hükümetinin Kıbrıs hakkındaki kararlarına olumsuz yanaştıkları da gazetede yer almıştır. Gazetelerde yayınlanan haberlerden görüldüğü gibi I. Kıbrıs Barış Harekâtına Sovyetler Birliği'nin olumlu yaklaştığı ve Türkiye'nin niyetinin Sovyetlerle aynı olduğunu yazılarını görmekteyiz. Gazetelerde Türkiye'nin bu askeri operasyonu Kıbrıs halkının bağımsızlığına karşı tehlike olarak değil, kanunsuz cunta hükümetine bir darbe olarak öne sürülmüştür<sup>35</sup>.

22 Temmuz'da yayınlanan gazetelerde çatışmaların hala sürdüğü, Türk ordusunun bağımsızlık karşıtı olan cuntacıların stratejik noktalarını bombaladığı, Yunanistan'ın ise darbecilere uçaklarla büyük sayıda silah sevkiyatı yaptığı haberi "*Atina'dan alınan haberler esasında Yunanistan silahlı kuvvetleri Kıbrıs'ta Türk birliklerine karşı savaşılıyorlar. Yunanistan'dan uçaklarla adaya büyük sayıda silah ve mermi sevkiyatı yapılmıştır. Yaralılar Kıbrıs'tan Atina'ya götürülmüştür*" şeklinde yer almıştır<sup>36</sup>. Ayrıca Yunanistan radyo ve televizyonlarının milliyetçi ruhu körüklemek için propaganda yayınları yaptığı "*Gazeteler, televizyon ve radyo yayınları Yunan halkında milliyetçi duyguları düşmanlığa teşvik etmektedir*" yazılmıştır. Adada Yunan birliklerinin darbecilerle birlikte Türk askeri

---

<sup>34</sup> Kıprde Veziyyet, *Kommunist* Gazetesi, 21 iyul 1974, s.4 (КипрдеВезијет*Коммунист*, 21 июль 1974, с.4)

<sup>35</sup> *ObstanovkaNaKıpre*, *Vışka* Gazetesi, 21 iyul 1974, s.3 (ОбстановканаКипре, *Вышка*, 21 июль 1974, с.3)

<sup>36</sup> Kıprde Veziyyet, *Kommunist* Gazetesi, 22 iyul 1974, s.4 (КипрдеВезијет*Коммунист*, 22 июль 1974, с.4)

alanlarına baskın düzenlediği ve adadaki cunta hükümet bakanlarının adayı terk ederek kaçtığı haberi aynı tarihteki gazetelerde yayınlanmıştır<sup>37</sup>. *Bakı* (Бақы) gazetesinin 23 Temmuz sayısında Kıbrıs'ta cuntacıların sivil Türklere karşı saldırılar düzenlediği ve kadınları, çocukları, yaşlıları silahlarla korkuttuğu “*Kıbrıs'tan gelen yabancı ülke vatandaşlarının söylediklerine göre cunta birlikleri bir neçe bin Kıbrıs Türkünü stadyuma zorla aparmış ve silahlarla korkutmaya çalışmışlardır. Stadyuma doldurulanlar arasında kadınlar, yaşlılar ve çocuklarda olduğunu bildirmişlerdir*” yazılmıştır. Ayrıca tarafların Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin talimatına uyarak operasyonları durdurduğunu, lakin Yunanlıları sivillere karşı saldırı nedeni ile Türklere çatışmaya sürüldüğü bildirilmiştir<sup>38</sup> *Kommunist* (Коммунист), gazetesini ise Kıbrıs'taki bütün bu olayların daha 1973 yılının Ekim ayından itibaren NATO ve Atina tarafından planlandığını yazmıştır. “*Kıbrıs'ı istiklaliyetinden mahrum etmek için ona karşı yöneltilen müdahale Cumhurbaşkanlığı Makarios'un yönettiği yasal hükümetin aleyhine askeri darbe NATO karargâhlarında düşünülmüş ve hazırlanmıştır. Makarios hükümetini NATO'nun sevmediği gibi Atina'daki cunta hükümeti de sevmemiştir. Yunanistan cunta hükümeti bölgede Enosis'i hayata geçirmek istemektedir*”. Hatta NATO'nun bu planla adayı kendi askeri üssüne çevirmeyi düşündüğünü, Yunanistan'ın ise hükümet değişikliği ile adadaki bağımsızlığı tamamen ortadan kaldırma ve bölgede kendi suç eylemlerini rahatlıkla gerçekleştirme düşüncesinde olduğu haberi de gazetede yer almıştır.<sup>39</sup> *Bakı* (Бақы) gazetesinin 24 Temmuz sayısında Türkiye'nin askeri müdahalesinin yalnızca bölgedeki Türk nüfusunun haklarını temin etmek amacı güttüğünü, Yunanistan'ın ise bölgedeki cunta hükümetine destek verdiği yazılmıştır.

<sup>37</sup> К Собитиям на Кипре, *Bakinski Raboçi* Gazetesi, 22 iyul 1974, s.4 (К событиям на Кипре, *Бакинский рабочий*, 22 июль 1974, с.4)

<sup>38</sup> Кипрде Веэийет, *Bakı* gazetesini, 23 iyul 1974, s.1 (Кипрде Веэийет, *Бақы*, 23 июль 1974, с.1)

<sup>39</sup> Кипре Карşı НАТО'nun Qesdi, *Kommunist* Gazetesi, 23 iyul 1974, s.3 (Кипре каршы НАТО-нунгесди, *Коммунист*, 23 июль 1974, с.3)

Ayrıca ABD ve bazı Batı ülkelerinin adadaki duruma müdahaleye karşı olduğunu, Sovyet lideri Brejnev'in ise Kıbrıs'ın iç işlerine edilen askeri müdahalelere son verilmesi konuşması "Sovyetler Birliği, sosyalist ülkeler, bütün barışsever devletler kesinlikle talep ediyorlar ki Kıbrıs'ın iç işlerine dışarıdan yapılan askeri müdahaleye son verilsin ve Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan'ın saldırılarından önce olduğu gibi bağımsız, egemen devlet olarak kurulsun" haberi gazetede yer almıştır.<sup>40</sup> *Kommunist*(КОММУНИСТ), gazetesinin 28 Temmuz sayısında, adadaki Türklerin ise adadaki asker sayısını 30 bine, tank sayısını ise 200'e çıkardığı, BM kuvvetlerinin ise 4 bin olduğu, ateşkesine rağmen Yunan tarafı Türkler yaşayan bölgelere rast gele ateş etmekte devam ettiği haberi yer almıştır<sup>41</sup>. 29 Temmuz'da ise Kıbrıs'la ilgili Sovyet hükümetinin bildirisini Bakı(Бакы) gazetesinde yayınlanmıştır. Bildiri: "Açık askeri müdahale yoluyla Kıbrıs'ın bağımsızlığına son vermeye çalışan kuvvetler, şimdi gizli manevraların yardımı ile önceki hedeflerine ulaşmaya çalışıyorlar. Bazı NATO çevreleri, Doğu Akdeniz'deki askeri stratejik konumunu pekiştirmek için Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü konusunu bir komplo aracına dönüştürdü. Aslında ülkeyi bölerek, dünyayı oldubitti karşısında koymaya ve en azından ülkenin böyle bir bölünmesi için koşullar yaratmaya çalışırlar. Ayrıca, Kıbrıs halkının geleceğine kendi başlarına, halkın temel çıkarlarına zarar verecek şekilde karar verme girişiminde tereddüt etmiyorlar" şeklinde yer almıştır. Sovyetler Birliği'nin, Kıbrıs'ın bağımsızlığında yana olduğu, BM'lerin Kıbrıs'la ilgili çıkardığı kararların derhal icra edilmesi talebi de bildiride yer almıştır. Sovyetler her zamanki gibi bu olaylarda NATO ve Yunanistan'ı suçlu olarak görmüş ve Kıbrıs'ın iç işlerine karışmakla suçlamıştır. Sampson ve Enosis taraftarlarını

<sup>40</sup>Lapitski, Kiprin İstiqlaliyyet ve Suverenliyini Berpa Etmeli, *Bakı Gazetesi*, 24 iyul 1974, s.3 (Лапитски, Кипринистиглалиетвесувеинистиглалијетвесуверенлијиниберпаетмели, *Бакы*, 24 июль 1974, с.3)

<sup>41</sup> Kiprde Veziyyet, *Kommunist Gazetesi*, 28 iyul 1974, s.4 (Кипрде Везијет *Коммунист*, 28 июль 1974, с.4)

katil olarak değerlendirirken Kıbrıs meselesinin çözümünün ancak Kıbrıs'ın bağımsızlığı ile mümkün olacağını hatırlatmıştır<sup>42</sup>.

31 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında Cenevre'de, Kıbrıs'a dair bir bildiri imzalanmıştır. Bildiri, BM'ler Güvenlik Kurulunun 353 numaralı kararının kısa bir sürede uygulanmasını tasdik etmiştir. Her iki ülke kısa bir zamanda bölgede bulunan asker sayısını azaltma sorumluluğunu üzerine almıştır. Ayrıca adanın her iki toplumu arasında güvenli bölge oluşturulmalı ve bu bölgede yalnızca BM silahlı kuvvetleri bulundurulacaktır. Sovyetler imzalanan bu bildiriye müspet yaklaşım sergilemiş, kendilerinin de bölgede askeri operasyonların durdurulmasından ve Kıbrıs'ın bağımsızlığından yana olduklarını açıkça ifade etmişlerdir<sup>43</sup>. *Kommunist* (Коммунист), gazetesinin 7 Ağustos sayısında Kıbrıs'taki genel durum değerlendirilirken savaşın adaya vurduğu ekonomik zarar, mülteci konusu ve bölgedeki düzeni bozan *EOKA-2* örgütünün faaliyetleri “*EOKA-2 terör örgütünün, Enosis uğrunda mücadele veren koordinasyon komitesi üyeleri ve Kıbrıs'ın diğer sağ güçleri ve örgütlerinin üyeleri Nikozya'da toplantı düzenlemiştir. Toplantı katılımcıları Makarios'un adaya dönme konusunun bittiğini ve bu konuyu bir daha açılmayacağını söylemişlerdir*” de yazılmıştır. Eoka'cılar terörist ve Kıbrıs'ın bağımsızlığına büyük tehlike olarak görülmüştür. Ayrıca gazetede İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen 6 Ağustos görüşmelerine de kısa da olsa yer verilmiştir<sup>44</sup>. Bölgede Türk ordusunun gerçekleştirdiği II. Kıbrıs Barış Harekâtı da Azerbaycan gazetelerinde detaylı şekilde ele alınmıştır. Gazetelerde savaşın yeniden başlama sebebi olarak 14 Ağustos 1974 yılında Cenevre'de İngiltere, Türkiye ve Yunanistan görüşmeleri gösterilmiştir. “*14 Ağustos 1974 tarihinde*

<sup>42</sup> Sovet Hükümetinin Beyanları, *Bakı Gazetesi*, 29 iyul 1974, s.1 (Советскокуметининбејанаты, *Бакы*, 29 июль 1974, с.1)

<sup>43</sup> Kıbrıs meselesine dair üç ölkenin beyannamesi, *Kommunist* gazetesi, 1 avqust 1974, s.3 (Кипрмеселесинедаиручолкенинбејаннамеси, *Коммунист*, 1 август, с.3)

<sup>44</sup> Kıprde Veziyet, *Kommunist* Gazetesi, 7 avqust 1974, s.3 (КипрдеВезијет *Коммунист*, 7 август 1974, с.3)

*üç taraflı görüşmeler- İngiltere, Yunanistan ve Türkiye dış işleri bakanlarının katıldığı bu görüşmeler başarısızlığa uğramıştır. Kıbrıslı Yunanlılar ve Kıbrıslı Türklerin temsilcilerinin de katıldığı sonuncu genel toplantıda Kıbrıs'ın anayasal yapıya ilişkin konularının taraflar arasında tamamen fikir ayrılığını ortaya koymuştur". Türkiye'nin adanın Türklere ait bölgesinde özerk vilayet oluşturma çabaları, Kıbrıs'ın Yunan tarafının ve Yunanistan'ın ise adanın bağımsızlığına dair taleplerinin görüşmeleri çıkmaza soktuğu yazılmıştır<sup>45</sup>. Ayrıca Kıbrıs savaşında Tür ordusunun düzenlediği başarılı askeri operasyonlara gazetelerde geniş yer ayrılmıştır. Kıbrıs'ta askeri operasyonların yeniden başlaması sonucu ABD'nin, Yunanistan'ın NATO'dan ayrılmasına üzüldüğünü ve her iki ülkeye politik baskı yapmaya hazır olduğu haberi de gazete de yer almıştır. <sup>46</sup> *Bakinski Raboçi* (Бакинскийрабочий) gazetesinin 18 Ağustos sayısında Kıbrıs'ta 17 Ağustostan itibaren silahların sustuğu, Türk ordusunun adanın 3'te birini kontrol ettiğini, Türk operasyonları sayesinde 100 bin Yunan mültecinin adanın Güney kısmına göç ettiği yazılmıştır. Her sayıda olduğu gibi gazetelerin 18 Ağustos sayısında da Kıbrıs olaylarının bütün sorumlusu olarak NATO görülmüştür. "Kıbrıs'ta son olayların başlıca sebebinin saldırgan Kuzey Atlantik blokudur. Kıbrıs olayları bundan öncede defalarca olduğu gibi yine de kanıtlamaktadır ki NATO onun savunucularının iddia ettikleri gibi hiç de barışsever ve savunma örgütü değil, halkların iç işlerine karışmak için bir araçtır".<sup>47</sup>.*

24 Ağustos 1974 tarihinde Sovyet yönetimi Kıbrıs'taki olaylarla ilgili bir bildiri yayınlamıştır. "NATO'nun militarist çevreleri, bloklara katılmamak politikası yürüten bağımsız ve egemen devlet olan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni

<sup>45</sup> Vozobnovlenievoennıxdeistviyna Kipre, 15 Avqust 1974, s.3 (ВозобновлениевоенныхдействийнаКипре, 15 август 1974, с.3)

<sup>46</sup> K SobotiyamnaKipre, *Vışka* Gazetesi, 16 Avqust 1974, s.3 (К событиямнаКипре, *Вышка*, 16 август 1974, с.3)

<sup>47</sup> ObstanovkanaKipre, *Bakinsk iRaboçi* Gazetesi, 18 avqust 1974, s.3 (ОбстановканаКипре,*Бакинскийрабочий*, 18 август 1974, с.3)

*feshetmek, onu parçalamak, Kıbrıs'ın topraklarını Akdeniz'in Doğusunda NATO'nun dayanak noktasına çevirmek çabalarını bırakmıyorlar. Emperyalist güçler Kıbrıs halkına karşı suç içeren bir oyun oynamaktadırlar. Bütün vasıtaları kullanır, uluslararası hukuku ve BMT'nin konversiyalarını çiğniyorlar. İsyan, kaba askeri müdahale ile birlikte Kıbrıs halkından habersiz ve onun çıkarlarına zıt olan gizli politik manevraları kullanıyorlar”.* Bu bildiri de bölgedeki bütün askeri operasyonlar kınanmış ve bu operasyonların Kıbrıs bağımsızlığına karşı olduğu dile getirilmiştir. Kıbrıs Sorununun yalnızca adanın bağımsızlığı şeklinde çözüleceğini ve bunun içinde uluslararası bir konferansa gerek duyulduğu bildirilmiştir. Ayrıca Kıbrıs'taki bütün olayların suçlusu gibi bölgede kendi çıkarlarını üstün tutan ve Kıbrıs halkının bağımsızlığını engelleyen emperyalist NATO suçlu olarak gösterilmiştir<sup>48</sup>.

### **Sonuç**

Akdeniz bölgesinde yer alan Kıbrıs adası, Girit ve Aka medeniyetleri ardından Mısır, Hitit, Asur ve Roma İmparatorluğu hükümlerinde bulunmuştur. Roma İmparatorluğu'nun, Doğu ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmasından sonra, Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans) yönetimi altına girmiştir. Sultan II. Selim döneminde Osmanlı ordusu tarafından fetih edilen ada 1878 yılına kadar Osmanlı idaresinde bulunmuştur. İstanbul'da imzalanan gizli antlaşma sonucu Kıbrıs adası geçici olarak İngiliz yönetimine verilmiştir. Birinci Dünya Harbi sonrası Türkiye imzaladığı Lozan Antlaşması ile Kıbrıs adasının İngiltere tarafından ilhakını tanımak zorunda kalmıştır. İngiliz yönetiminde bulunan adada bölgenin Rum kesimi, Yunanistan'ın da desteğini alarak örgütlenmeye başlamıştır. Adayı Yunanistan'a birleştirmek için adanın Rum kesimi 1930'lu yıllardan başlayarak bölgenin diğer toplumu olan Türklere karşı eylemlerde ve saldırılarda bulunmuşlardır. 1964 yılında adada

<sup>48</sup> Sovyet hükümetinin beyanati, *Kommunist Gazetesi*, 24 avqust 1974, s.1 (Советскокуметининбейанаты, *Коммунист*, 24 август 1974, с.1)

Türklere karşı Rum saldırılarının artması sonucu Türk Hükümeti adaya askeri müdahale etmek kararı almıştır. Lakin Amerikan'ın sert tavrı sonucu askeri müdahale yapılmamıştır. Lakin 1974 yılında Yunanistan Hükümetinin desteklediği Nicos Sampson'un Kıbrıs'ta darbe yapması ile Türklere karşı saldırılar ve terör eylemlerinin artması sonucu Türk Hükümeti adaya askeri müdahale etmek kararı almıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'ta düzenlediği I. ve II. Kıbrıs Barış Harekâtı adını alan askeri operasyonlar NATO ülkeleri ile birlikte Sovyetler Birliği'nin de endişesine neden olmuştur. Kıbrıs olayları ile bağlı bütün haberler Sovyet Cumhuriyetleri'nin basınında yalnızca Moskova'nın istediği şekilde yayınlanmıştır. Bu devletlerden olan Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nin basın organları da, Moskova'dan gönderilen haberleri yayınlamak zorunda kalmıştır. Dönemin gazetelerine baktığımızda soğuk savaşın getirdiği şartlar dolayısıyla Sovyetler Birliği, Kıbrıs olaylarında NATO ve Yunanistan'ı suçlu olarak görmüştür. Sovyetlere karşı batı bloğunu oluşturan NATO'nun suçlu bulunması esasen ABD ve Sovyetlerin, Ortadoğu ve Akdeniz'de çıkarlarının çatışması ile bağlı olmuştur. Her iki devlet Akdeniz ve Ortadoğu'da söz sahibi olmak için Kıbrıs uğrunda politik mücadele vermiştir. 1973 yılında Yunanistan'da Komünizme karşı gerçekleşen darbe ve cunta hükümetinin iktidara gelmesi, Sovyetler Birliği ve Yunanistan arasında ilişkilere soğukluk getirmiştir. Bunun neticesi olarak Sovyet gazeteleri Kıbrıs harekâtının suçlusunu olarak adadaki Sampson cunta hükümeti ile birlikte Yunan hükümetini de ağır şekilde eleştirmiştir. O dönemde Çin hükümetiyle de ilişkileri iyi olmayan Sovyetler, Kıbrıs Sorununda Makarios'a destek veren Çin'in olaylara susmasını gazetelerde eleştirmiştir. Diğer NATO ülkesi olan Türkiye'ye gelince bu konuda Sovyetler askeri operasyonların Kıbrıs'ın bağımsızlığını hiçe saydığı düşüncesinde olsa da, Türkiye'nin düzenlediği askeri operasyonları kısmen olsa da haklı bulmuştur. Azerbaycan gazetelerinde de görüldüğü gibi Sovyetler, bu operasyonları adadaki cunta hükümetinin terör faaliyetlerini



durdurmak ve ada halkının bağımsızlığı yönünde atılmış bir adım olarak değerlendirmiştir.

### **Kaynakça**

#### **Gazeteler**

- Bakı gazetesi, 23 iyul 1974, s.1  
Bakı gazetesi, 24 iyul 1974, s.3  
Bakı gazetesi, 29 iyul 1974, s.1  
Bakinski Raboçi gazetesi, 19 iyul 1974, s.4  
BakinskiRaboçi gazetesi, 21 iyul 1974, s.4  
BakinskiRaboçi gazetesi, 22 iyul 1974, s.4  
BakinskiRaboçi gazetesi, 18 avqust 1974, s.3  
BakinskiRaboçi gazetesi, 15 avqust 1974, s.3  
Kommunistgazetesi, 17 İyul 1974, s.4  
Kommunist gazetesi, 18 iyul 1974, s.3  
Kommunist gazetesi, 19 iyul 1974, s.3  
Kommunist gazetesi, 20 iyul 1974, s.4  
Kommunist gazetesi, 21 iyul 1974, s.4  
Kommunist gazetesi, 22 iyul 1974, s.4  
Kommunist gazetesi, 23 iyul 1974, s.3  
Kommunist gazetesi, 28 iyul 1974, s.4  
Kommunist gazetesi, 1 avqust 1974, s.3  
Kommunist gazetesi, 7 avqust 1974, s.3  
Kommunist gazetesi, 24 avqust 1974, s.1  
Коммунист, 24 август 1974, с.1)  
Vışkagazetesi, 19 iyul 1974, s.3  
Vışka gazetesi, 21 iyul 1974, s.3  
Vışka gazetesi, 16 avqust 1974, s.3

#### **Kaynaklar**

- Akşin, S. (2008). Türkiye Tarihi 4. Cilt; Çağdaş Türkiye 1908-1980. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Akın, F. (2006). Türkiye’de Azınlık Politikaları ve 6-7 Eylül Olayları. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Apuhan, F. (2016). Kıbrıs Meselesi ve Bingöllü Kıbrıs Gazileri’nin Nazarıyla 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı-I. Bingöl Araştırmalar Dergisi. 3/1: 35-66.
- Atlı, C., İngiliz ve Cumhuriyet Arşiv Belgeleri Işığında 6-7 Eylül Olayları Turkish Studies, Vol. 9/10, fall 2014, s.1184-1186.
- Bostancı, M. (2015). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin İlanı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları. Tarihi Araştırmalar Dergisi.34/57: 317-355.
- Çelik, D. (2016), Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu (11-13 Aralık 2014 Bildiriler), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları; Mehmet, K. Atatürk Dönemi Türkiye-Kıbrıs İlişkileri (1923-1938): 33-54.
- Çırakzade, V. (1992). İstiklal Yollarında. Bakü: Azereşir Yayınları.
- Denizli, A. (2014). Kıbrıs Barış Harekâtı (20 Temmuz 1974); Kıbrıs’ı Ele Geçiren Üstün Birlikler; Kıbrıs’ta Kahramanlar Kahramanı Olağanüstü Askerler, Ankara: Berikan Ofset Matbaacılık.
- Enserov, V. (2010). Sovyetler Birliği Dönemi ve Sonrasında Azerbaycan’da Haber Ajansları. Selçuk İletişim Dergisi. 6/2: 270-277.
- Gülen, A. (2012). İnönü Hükûmetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965). Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. 13/50: 389-428.
- Gülen, A. (2016). İnönü Hükûmetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965), Ankara: Berikan Yayınevi.

- Güler, Y. (2004). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi. Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi. 5/1: 101-112.
- Koç, E. (2018), Çarlık Dönemi Azerbaycan Matbuatı Üzerine Bir İnceleme. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. 60: 181-196.
- Kürüm, E., (2018), "Prof. Dr. Cevat Heyet'in 'Varlık'ını Adadığı Azerbaycan ve Türk Milliyetçiliği" Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 15, s. 184
- Sertçelik, S. (2018). Rus ve Ermeni Kaynakları Işığında Ermeni Sorunu; Ortaya Çıkış Süreci 1678-1914, 8. Baskı, Ankara: SRT Yayınları.
- Olgun, K. Balıkcıoğlu, E. (2012). The Times Gazetesi'ne Göre İngiliz Dönemindeki Kıbrıs'ta İdari İslahat, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 9/1: 816-844.
- Yılmaz, H. (2017). Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları. İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. 6/1: 87-98.

#### **İnternet Kaynakçası**

- [https://www.academia.edu/34972661/AZERBAYCAN\\_MİLLİ\\_UYANIŞIN\\_DA\\_AYDINLAR\\_VE\\_BASIN\\_INTELLECTUALS\\_AND\\_PRESS\\_IN\\_NATIONAL\\_AWAKENING\\_OF\\_AZERBAIJAN](https://www.academia.edu/34972661/AZERBAYCAN_MİLLİ_UYANIŞIN_DA_AYDINLAR_VE_BASIN_INTELLECTUALS_AND_PRESS_IN_NATIONAL_AWAKENING_OF_AZERBAIJAN)
- [http://www.azerbaijans.com/content\\_742\\_az.html](http://www.azerbaijans.com/content_742_az.html)